

Sibo van Ruller, Genade voor recht, gratieverlening aan ter dood veroordeelden in Nederland 1806-1870, Amsterdam, De Bataafsche Leeuw, 1987, 303 p.

De auteur van deze studie heeft zich tot doel gesteld na te gaan door wie, aan wie, op welke wijze, waarom en wanneer gratie werd verleend aan ter dood veroordeelden in Nederland en dit over een periode die zich uitstrekt van 1806 tot 1870. Waar de theoretische en historisch georiënteerde literatuur zich vooral bezig houdt met het verschijnen van nieuwe vormen van strafrechtelijke controle gaat het hier om de analyse van het verdwijnen van eens algemeen aanvaarde sancties. De praktijk van het gratie verlenen is een vluchtig en moeilijk grijpbaar gebeuren. Terecht wordt vooropgesteld dat 'het in onbruik raken van de doodstraf niet het resultaat was van een bewust gekozen beleidslijn... het vormde een generaties omspannend proces' (p. 12). Door gebruik te maken van archiefmateriaal, geschriften van tijdgenoten en omvangrijke gevalstudies reconstrueert de onderzoeker zijn object op zulke wijze dat de hedendaagse lezer die enigszins met de justitiële wereld vertrouwd is, getroffen wordt door de actualiteit van zijn bevindingen, de continuïteit in houdingen en opvattingen en, hoeft het gezegd, ook de stereotypie die het omgaan met deze materie kenmerkt. Het onderzoeksrapport bestaat uit drie subdelen.

In een eerste behandelt de auteur de doodstraf en de gratie. Hier wordt ingegaan op de evoluerende plaats van de doodstraf in het burgerlijk strafrecht tussen 1800 en 1870, jaar waarop ze definitief verdwijnt. De ontwikkeling kenmerkt zich door het feit dat het aantal kapitale delicten progressief afneemt, de frequentie van de opgelegde doodstraffen constant blijft maar de uitvoering ervan marginaal wordt om tenslotte in 1860 volledig in onbruik te geraken. Het geleidelijk verdwijnen van de executie dient, volgens de auteur, integraal toegeschreven te worden aan de aanwending van de gratie. In deze context is de bemerking niet onbelangrijk dat het gebruik van de doodstraf niet is gebaseerd op filosofische of theoretische grondslagen maar op 'principes' en 'ervaring' (p. 23 e.v.). De analyse van de gratie vangt aan met de bespreking van haar verschillende betekenissen, de situering ervan in het wettelijk geheel en de reconstructie van de procedure die bij het vragen/verlenen van gratie gebruikelijk was. Hier specificeert de onderzoeker zijn onderzoeksobject nl. het beschrijven van de formele en informele procedures en de analyse van de inhoud van adviezen en beslissingen. Samenvattend stelt de auteur dat de gratieprocedure een bijzonder onderdeel van het rechtsbestel is omdat alleen de procedure vastligt, en niet de inhoud zodat 'alle motieven kunnen meespelen'. Op de besluitvorming was evenmin controle mogelijk; slechts in latere fasen kon de Minister van Justitie over zijn gratiebeleid geïnterpelleerd worden (p. 68).

De opvattingen over gratie en het beeld van het gratie-instituut in de negentiende eeuw vormen het meest aantrekkelijke en originele deel van deze studie waarin ook de universeel herkenbare 'trekjes' van het justitieel bestel worden belicht. Opeenvolgend analyseert de onderzoeker hier naast 9 types van delicten en persoonlijkheidsvariabelen, de bekentenis, het berouw en de bekering vanuit de

vraag in welke mate ze een rol speelden in de beslissing al of niet gratie toe te kennen. Hier worden kwantitatieve gegevens, kwalitatieve aanhalingen en cases gebruikt om de lezer met het negentiende eeuwse gratiebedrijf vertrouwd te maken. Twee thema's verdienen een bijzondere vermelding. Treffend is de beschrijving van het probleem van de toerekeningsvatbaarheid. De auteur situeert en analyseert de eerste schuchtere ontmoetingen van het recht en de persoon van de verdachte. De twijfel over wie de rechter hierover gaat inlichten; de filosoof of de medicus, wordt in het voordeel van deze laatste beslecht. Meteen ook worden de aandoenlijke pogingen van de jonge psychiatrie belicht om delinquentie voor diagnose toegankelijk te maken. De actualiteit leert ons dat de opgelegde 'cohabitation' van psychiatrie en recht nog steeds even gedwongen of gewrongen is. Een ander thema waarop de auteur terecht dieper ingaat is de rol van de morele categorieën 'bekentenis, berouw en bekering', nl. deze factoren waarop de veroordeelde zelf vat heeft. Hoewel men spontaan geneigd is deze aspecten aan de rechtspleging tijdens het ancien regime te verbinden is het bij nader toezien onmiskenbaar zo, dat deze ook nu nog een belangrijke rol spelen in de verschillende fasen van de justitiële besluitvorming.

In een laatste luik komen de wijze aan bod waarop koningen van hun prerogatief m.b.t. gratie gebruik maakten en tenslotte de 107 gratiebeslissingen die genomen werden met betrekking tot inwoners van het huidige België tussen 1814 en 1830. In bijlage zijn naast de bibliografie, ook een inventariserende lijst met alle terdoodveroordeelden opgenomen; het geheel wordt afgerond met een index.

Herhaaldelijk, zij het zijdelings, werd er gewezen op de actualiteitswaarde van het hier behandelde thema. De wijze waarop de auteur zijn historisch studieobject belicht en beschrijft brengt immers een aantal facetten naar voor die met vrucht aan de hedendaagse justitiële praktijk kunnen getoetst worden. Denken we aan gebruik van gratie als beleidsinstrument (oa. collectieve gratie) versus prerogatief van de vorst. Verder valt de analogie op zowel in de mechanismen als de argumentatie bij de advisering en de besluitvorming. De empirische categorieën die de auteur opbouwt wanneer het vroeger gedrag en de reputatie van delinquenten besproken worden komen anno 1990 evenmin vreemd over. Tot besluit dan ook het volgende. Deze historische analyse toont eens te meer en illustreert de continuïteit en de rituele kanten van veel vormen van menselijk gedrag, hier uitmuntend toegepast op de 19^e eeuwse praktijk van de gratieverlening. Tevens bevestigt deze analyse, als dit nog nodig mocht zijn, dat de negentiende eeuw een schatkamer van gegevens bevat over de ontwikkeling van het penitentiële stelsel. Deze kunnen/moeten niet enkel vanuit historisch oogpunt ontgonnen worden maar ook omwille van hun relevantie voor de hedendaagse praxis.

Wim Depreeuw

Ter recensie aangeboden boeken

AARTS, C.C.J., *Het retentierecht*, Arnhem, Gouda Quint, 1990, XXVI en 495 p.

ALBERS, W.A.J., *Politie en jeugdigen. Naar een probleemgerichte politiezorg voor minderjarigen*, *Politie-studies 3*, Arnhem/Antwerpen, Gouda Quint/Kluwer rechtswetenschappen, 1990, IX en 285 p.

CACHET, A., *Politie en sociale controle*, Arnhem, Gouda Quint, 1990, XV en 358 p.